

Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması

30 Kasım 1925

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruluş süreci içinde gerçekleştirilen ve “Türk İnkılabı” olarak adlandırılan büyük değişim ve dönüşüm hareketinin ana amacı, devlet yaşamında olduğu kadar sosyal yaşamda da, toplum yaşamında da “çağdaşlaşma” idi. 1924 yılı 3 Martında başlayan ve devletin laikleştirilmesi amacına yönelik çabalar, özellikle 1925 ve 1926 yıllarında toplumsal alanda gerçekleştirilen ve yine aynı amaca yönelik bir dizi köklü değişim çabaları ile devam etti. 1925 yılında çıkartılan “*Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlıklarla Birtakım Unvanların Yasaklanmasına ve Kaldırılmasına İlişkin Yasa*” da toplumsal alanda yapılan en önemli düzenlemelerden biri idi. İslam dünyasında dinin ibadetlere ilişkin kurallarının farklı biçimlerde yorumlanması “*tarikât*” adı verilen yapıları doğurmuştu. Tarikat üyelerinin toplanacakları, birlikte ibadet edecekleri özel, kapalı yerlere ise “*tekke*” adı verilmişti. Tekkelerin küçükleri de “*zaviye*” (hücre, küçük oda) olarak isimlendirilmişti. Başlangıçta, değişiklikten yana olmayan, dinî kurallara sıkıca bağlı bulunan medreseliler karşısında tekkeler ve zaviyeler; gelişmeden yana, açık düşüncenin belirlediği yerler sayılmıştı. Buralarda bir tür “hizmet içi eğitim” yapılıyor, resim, müzik, şiir gibi sanatlarla da uğraşılıyordu. Hatta bu özelliklerinden dolayı bu kurumlar etrafında oluşan edebiyat dalına da “*Tekke Edebiyatı*” denilmişti. Bütün bu toplumsal işlevleri dikkate alındığında devletin merkezi otoritesini güçlü olduğu dönemlerde tekke ve zaviyeler bir tür sivil toplum yapıları olarak adeta yaygın eğitim kurumları rolünü üstlenmişlerdi. Selçuklu ve Osmanlı Devletleri döneminde hem Anadolu hem de Rumeli’nin Türkleşmesi ve İslamlaşması yolunda çok büyük hizmetleri bulunan tarikatlar, daha sonraki yüzyıllarda asıl işlevlerini kaybetmişlerdi. Osmanlı Devleti’nin duraklama devrinden itibaren tarikatlar Müslüman halkı parçalamaya, müritleri vasıtasıyla iktidar sahipleri üzerinde baskı yapmaya, dini statikleştirmeye, insanları miskinleştirmeye başlamışlardı. Tekke ve zaviyelerin bir kısmı, kendilerine tanınan ayrıcalıkları kötüye kullanan, bağlı oldukları şeyhin arzusuna, eğilimlerine göre hizmeti görev sayan, devlete vergi vermeyenlerin, askerlik yapmak istemeyenlerin toplandıkları, barındıkları yerler durumuna gelmişlerdi. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde bu kurumları düzenlemek amacıyla 1918’de yeni bir tüzük hazırlanarak yürürlüğe konuldu ise de bunun yeterli olmadığı anlaşıldı. Kurtuluş Savaşı döneminde ılımlı tarikatlara ait tekke ve zaviyelerin bir kısmı (mesela İstanbul Üsküdar’daki Özbekler Tekkesi gibi) Millî Mücadele’ye önemli katkılarda bulunurken; bazı tarikat üyelerinin saltanat ve halifelik yanlısı davrandıkları görülmüştü. Cumhuriyetin ilanı ve halifeliğin kaldırılması sırasında yaşanan tartışmalarda da “Din elden gidiyor”, propagandasıyla büyük değişime karşı çıkmışlardı. 3 Mart 1924’te Şeriye ve Evkaf Bakanlığı kaldırılırken tekkeler ve zaviyeler yeni kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlandı. Fakat, Şeyh Sait İsyanı ile ilgili yargılamalar sırasında, isyan bölgesindeki Şeyh Şemsettin ve Hanili Şeyh Adem’in tekkeleri gibi bazı tekkelerin ayaklanma hazırlıkları için birer merkez olarak kullanıldığı anlaşılınca İstiklal Mahkemesi ayaklanma bölgesindeki tekke ve zaviyelerin kapatılmasına karar verdi. 28 Haziran 1925’te alınan karar, tekke ve zaviyelerin asıl amaçlarından saparak birer siyasi dernek gibi çalıştıkları için Dernekler Yasası’nın izinsiz açılan kuruluşlara ilişkin hükmüne dayandırılmıştır. Bu kararın gerekçesi sonraki süreç açısından da önem taşıdığı için buraya aynen alıyoruz: “*Yapılan mahkemelerden ve incelemelerden, tekke ve zaviyelerin birer kötülük ve fesat ocağı oldukları ve bu tekkelerde ve zaviyelerde şeyhlerin kendilerine Allah süsü vererek, halkı kendilerine taptırmak gibi, dinin kabul edemeyeceği eylemler işledikleri, mahkeme huzurundaki ifadelerinden anlaşılması dolayısıyla Doğu İstiklal Mahkemesi, yargı bölgesi içindeki bütün tekkelerle zaviyelerin kapatılmasına karar vermiştir.*” Bir yönüyle İslam’ın anlaşılması ve yaşanması, bir diğer yönüyle de “ayrılıkçı ve bölücü” bazı isyanların kaynağı hâline gelmiş olmak

bakımından tekke ve zaviyeler sorunu kesin bir çözüme kavuşturulmalıydı. Üniter / Ulus devlet ve Laik Demokratik Cumhuriyetin kurumsallaşması ve halka mal olabilmesi için feodal düzenin simgeleri hâline gelen tekke ve zaviyeler ile bunların etrafında oluşan “şeyh, seyyit, baba, çelebi” gibi unvanlar taşıyan insanların halk üzerindeki otoritelerinin kırılması da önem taşıyordu. Bu nedenle Şeyh Sait Ayaklanması ile ilgili davalar sona erdikten ve şapka giyilmesi gibi giyim kuşamda devrim sayılan bir atılımdan sonra tekke ve zaviyeler sorunu ele alındı. Hükümet, sosyal hayatı düzenleyen bu adımların toplumda kabul görmesi ve korunması için, yalnız tekke ve zaviyelerin değil, ölüden yardım bekleme yerlerine dönüşmüş olan “türbelerin” de kapatılmasını zorunlu görüyordu. Cumhurbaşkanı Atatürk, şapkayı tanıtmak amacıyla 1925 yılı Ağustos ayı sonunda çıktığı yurt gezisinde Kastamonu’da konuşurken; tarikatlar, tekkeler, zaviyeler ve türbeler konusuna da değinmiş ve bunların kapatılmaları gerektiğini belirtmiştir. Ölülerine yardıma çağırmanın uygar bir toplum için yüz karası olduğunu, bilimin, teknolojinin uygarlık ışıkları günümüzde parlarken, şu ya da bu şeyhin yol göstermesiyle mutluluk aramanın ilkelik sayılması gerektiğini vurguladıktan sonra şunları söylemiştir: “Ey Millet! İyi biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti, şeyhler, dervişler, müritler, meczublara memleketi olamaz. En doğru, en gerçek tarikat, uygarlık tarikatıdır... Tarikatların başları bu dediğim gerçeği bütün açıklığı ile anlayacak ve kendiliklerinden tekkelerini kapatacaklardır.” Yine Atatürk Çankırı’da da aynı minval üzere konuşmuş ve tarikat üyelerinin Diyanet İşleri Başkanlığı görevlileri gibi giyinmelerinin de yersiz ve haksız olduğunu vurgulamıştır. Fakat tekkelerin kendiliğinden kapanmalarının söz konusu olmayacağı, olsa bile uzun zaman alacağı belliydi. Bu nedenle önce Bakanlar Kurulu bir kararname yayınladı (2 Eylül 1925). Bu kararnameye yer yer tepkiler gelince Refik Koraltan ve arkadaşlarının hazırladığı bir yasa teklifi TBMM’nin 30 Kasım 1925 günkü oturumunda çok kısa süren bir görüşmeden sonra olduğu gibi kabul edildi. “Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlıklarla Birtakım Unvanların Yasaklanmasına ve Kaldırılmasına İlişkin Yasa” başlığı taşıyan 667 sayılı yasa 3 madde olarak düzenlenmişti. Bu yasa ile Türkiye Cumhuriyeti içinde vakıf ya da başka bir yolla kurulan veya mülk olarak bir şeyhin kullanımında olan tekke ve zaviyelerden, cami ve mescit olarak kullanılanlar dışında kalanlar kapatılıyordu. Ayrıca bütün tarikatlarla, “şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, naiplik, halifelik, büyüçülük, üfürükçülük, falcılık ve gaibten haber vermek ve murada kavuşturmak amacıyla muskacılık” gibi unvan ve sıfatların kullanılması, bu unvan ve sıfatlara ait hizmetlerin görülmesi ve elbise giyilmesi yasaklanıyordu. Yine aynı yasa ile Türkiye Cumhuriyeti içinde Osmanlı sultanlarına ya da tarikatlara ait kazanç elde etmeye dayanan bütün türbeler kapatılıyor, türbedarlıklar kaldırılıyordu. Aynı yasa ile söz konusu yasalara uymayanlara 3 aydan az olmamak koşuluyla hapis ve 50 liradan az olmayacak şekilde para cezası verilecekti. Çağdaşlaşmayı hedefleyen devletin laikleşmesi, İslam’ın Kuran ve Hadis gibi temel kaynaklarına göre öğrenilip yaşanması ve ülke içinde millî birlik ve bütünlüğün sağlanması gibi çok temel gerekçelerle yapılan bu yasal düzenleme uzun yıllar titizlikle uygulanmış; yasanın türbelere ilişkin hükmünde çok partili hayata geçildikten sonra 1 Mart 1950 gün ve 5566 sayılı yasa ile bir değişiklik yapılmıştır. Buna göre Türk büyüklerine ait olan ya da büyük sanat değeri bulunan türbelerin Millî Eğitim Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla açılabilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece Osmanlı padişahlarının türbeleri ile Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş, Barbaros, Mimar Sinan vs. gibi Türk büyüklerinin türbeleri ziyarete açılmıştır. “Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlıklarla Birtakım Unvanların Yasaklanmasına ve Kaldırılmasına İlişkin Yasa” 1961 ve 1982 Anayasalarında korunması gereken “devrim yasaları” arasına alınmıştır.

Ali GÜLER

KAYNAKÇA

ALBAYRAK, Sadık, **Türkiye’de Din Kavgası**, İstanbul 1973.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, 2. Baskı, Ankara 1958.

ERGUN, Mustafa, "Sosyal Yapıda ve Sağlık Alanında İnkılap", **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Ortak Eser**, Ayraç Yayınları, Ankara 2007, s.289-295.

MUMCU, Uğur, **Kürt-İslam Ayaklanması, 1919-1925**, İstanbul 1991.

TOKER, Metin, **Şeyh Sait ve İsyanı**, Ankara 1968.

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi 3. Kitap (Birinci Bölüm), Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)**, Ankara 1995.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/tekke-zaviye-ve-turbelerin-kapatilmasi/?pdf=3336> adresinden erişilmiştir